

Agorrentjes

Ja, gelukkig, ze staan er nog in. In november 2009 verscheen de nieuwe editie van het Bosch Woordenboek, waarin het oorspronkelijke woordenboek uit 1992 is samengevoegd met een tien jaar jonger tweede deel dat uit aanvullingen bestaat. Zowel het woordenboek uit 1992 als de nieuwe uitgave bevat de regel: agorrentjes, zn. mv., augurken.

De klemtoon van het woord ligt volgens mij op de [o]. Apart woord, ook in het Nederlands. Het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* (WNT) vertelt ons over het woord augurk: ‘voorheen, en soms thans nog, agurk (...) Benaming van eene soort van kleine komkommer, die bij ons voornamelijk dient om, in azijn ingemaakt, als toekruid te worden gebruikt bij vleeschspijzen. – Het woord is van Perzischen oorsprong, en werd met de zaak in het Byzantijnsche rijk ingevoerd reeds vóór den tijd van keizer Justinianus (zie Hehn, *Kulturpfl.* 258); de Grieksche naam was *ἀγγούριον*’.

Vervolgens vermeldt het WNT dat het woord doordrong in de Slavische talen, bijv. Russisch *ogurets*, Pools *ogurek*. Uit de Slavische landen kwam het woord naar Duitsland als *agurke*, later *gurke*; bij ons *agurk* en later ook *augurk*; uit het Nederlandsch kwam het in het Engelsch als *gherkin*. Pas in de zeventiende eeuw komt het woord

in het Nederlands voor. In de woordenboeken van Van de Ende (1654) en van Henry Hexham (1658) wordt het meervoud opgegeven als *agoriken*. Dan besluit het WNT dit artikel met enkele citaten: ‘Aguretjes, Agoritjes, best Gurkjjes: Ingezoute komkommertjes, *Des cornichons, des concombres confits*, MARIN. — Een oude Monnick ... braght den Gesanten tot een vree-

ringh een Radijs, Agurken, groene Erwitten en twee Kasen, OLEARIUS 20 [ed. 1651][–]. Men heeft daar ook seker slach van kromme Agurken, wel drie vierendeel ellen lang, die sy in Azijn ... inleggen, STRUYS, *Reys.* 323 (a°. 1676)[–].’

De ‘Cucumis sativus’. Tekening van Francisco Blanco uit diens Flora (1880-1883).

Waar komt dan de Bossche variant vandaan? Het WNT meldt dat het woord vanuit het Duits het Nederlandse taalgebied binnenkwam als *augurk* of *agurk*. Ook in de eerste woordenboekattestaties heeft het woord de [k]: *agoriken*. Maar in een van de citaten vinden we *Aguretjes*, *Agoritjes* zonder de [k], net als in ons woord uit het *Bosch woordenboek*. Bij dit citaat uit Marin vermeldt het WNT geen jaartal. De bronnenlijst van het WNT vermeldt publicaties van de lexicograaf Pierre Marin uit 1701, 1710 en 1717. Het zijn dus niet de oudste attesten in het WNT-artikel, want die zijn van 1651, 1654 en 1658. Als ons woord *augurk* via het Duits en het Pools gereisd is, zal die [k] er wel oorspronkelijk in horen, maar waar is hij dan gebleven in *agorrentjes*? Mogelijk is dit woord ontstaan uit hypercorrectie. Een mooi voorbeeld van hypercorrectie is 'ruwe ham' dat wordt gezegd in plaats van 'rauwe ham'. Doordat in (onder andere Brabantse) dialecten 'rauw' en 'ruw' samenvallen in uitspraakvormen als *raow*, kan men *raow(e) ham* hypercorrigeren naar 'ruwe ham'. Een ander voorbeeld is 'een pakje shag met vloei'. Aangezien stro en vlo in dialecten vaak klinken als *strooi* en *vlooi*, is men 'vloei' gaan hypercorrigeren tot 'vloei'. Hoe zit dat dan met *agorrentjes*? Het Nederlandse woord 'augurken' klinkt wel een beetje als een Brabants dialectwoord: *agörreke*. Als 'agorrentje' een bestaand Nederlands woord zou zijn geweest, dan zou dat in Brabantse dialecten kunnen hebben klinken als *agörreke*. Zo vond ik als redacteur van het *Woordenboek van de Brabantse Dialecten* de vorm *dörreke* voor

Wikkels van De Gruyters potten augurken.
(Stadsarchief, collectie De Gruyter)

'doorntje' en *eekhörreke* voor 'eekhoorntje'.

Van de weeromstuit zou de Bosschenaar dan van het veronderstelde Meierijsse dialectwoord *agörreke* het hypercorrecte *agorrentjes* gemaakt kunnen hebben. In een tijd dat het Nederlands als spreektaal nog niet veel in zwang was (en men daarom het woord 'augurk' in die hoedanigheid nauwelijks kende), zou dat goed mogelijk zijn. Die tijd is immers nog niet zo lang geleden. Voor de Eerste Wereldoorlog sprak slechts 2 à 3 % van de Nederlandse bevolking Standaardnederlands, en dat selecte gezelschap bevond zich vooral in de hogere klassen in de Hollandse steden. Voor het overgrote deel was dialect toen nog de alledaagse omgangstaal.